

**TALABA YOSHLARNI MA'NAVIY AXLOQIY TARBIYALASHDA
QORAQALPOQ XALQ DOSTONLARIDAN FOYDALANISHNING
PEDAGOGIC MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH (“EDIGE”,
“SHARYAR”, “KOBLAN” DOSTONLARI MISOLIDA)**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КАРАКАЛПАКСКИХ НАРОДНЫХ ЭПОСОВ В
ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩЕЙСЯ
МОЛОДЕЖИ (НА ПРИМЕРЕ ЭПОСОВ “ЕДИГЕ”, “ШАРЬЯР”,
“КОБЛАН”)**

**IMPROVING THE PEDAGOGICAL MECHANISM OF USING
KARAKALPAK FOLK EPICS IN SPIRITUAL MORAL EDUCATION OF
STUDENT YOUTH (ON THE EXAMPLE OF THE EPICS “YODIGE”,
“SHARYAR”, “KOBLAN”)**

Kutlimuratov Keulimjay Kojabayevich

*O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot
instituti Qoraqalpog'iston filiali Pedagogika
fanlari, Mustaqil izlanuvchi (PhD)*

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash maqsadida qoraqalpoq xalq dostonlarining boy pedagogik salohiyatidan foydalanish muammosi ko'rib chiqiladi. Uchta mashhur "Edige", "Sharyar" va "Koblan" qahramonlik dostonlari asosida yosh avlodni qoraqalpoq xalqining an'anaviy axloqiy qadriyatlarini bilan tanishtirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Epik asarlarni shaxsning ma'naviy va axloqiy rivojlanishining samarali pedagogik mexanizmi sifatida ta'lim muassasalarining tarbiyaviy ishlari amaliyotiga kiritish zarurati asoslanadi.

Kalit so'zlar: qoraqalpoq folklori, doston, axloqiy tarbiya, an'anaviy qadriyatlar.

Аннотация. В статье рассматривается проблема использования богатого педагогического потенциала каракалпакских народных эпосов в целях духовно-нравственного воспитания современной молодежи. На материале трех известных героических эпосов “Едиге”, “Шарьяр” и “Коблан” анализируются возможности приобщения подрастающего поколения к традиционным нравственным ценностям каракалпакского народа. Обосновывается необходимость включения эпических произведений в практику воспитательной работы образовательных учреждений как эффективного педагогического механизма духовно-нравственного развития личности.

Ключевые слова: каракалпакский фольклор, эпос, нравственное воспитание, традиционные ценности.

Abstract. The article deals with the problem of using the rich pedagogical potential of the Karakalpak folk epics for the purpose of spiritual and moral education of modern youth. Based on the material of three famous heroic epics “Yedige”, “Sharyar” and “Koblan”, the possibilities of introducing the younger generation to the traditional moral values of the Karakalpak people are analyzed. The necessity of including epic works in the practice of educational work of educational

institutions as an effective pedagogical mechanism for the spiritual and moral development of a person is substantiated.

Keywords: Karakalpak folklore, epic, moral education, traditional values.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi eng muhim pedagogik muammoni - qoraqalpoq madaniyatining eng yaxshi namunalari asosida yosh avlodlarning ma'naviy va axloqiy shakllanishini hal qilishda yangi yondashuvlarni izlash bilan bog'liq. Ushbu jarayonda Qoraqalpoq xalqlarining eng boy folklor merosi, shu jumladan qahramon qoraqalpoq dostoni alohida rol o'ynashi mumkin. Ajdodlarning burch, sharaf, mardlik haqidagi g'oyalarni o'zida mujassam etgan an'anaviy madaniyatning chuqur qatlamlariga murojaat qilish yoshlarga chinakam axloqiy qadriyatlarni singdirishga imkon beradi.

Biroq, pedagogik amaliyotda ma'naviy va axloqiy rivojlanish uchun qahramonlik eposining potensialidan aniq foydalanilmaydi. Bu ushbu muammoni nazariy jihatdan tushunish va zamonaviy o'quv jarayonida qoraqalpoq dostonlarining ta'lim imkoniyatlarini amalga oshirishga aniq uslubiy yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini taqozo etadi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot davomida Qoraqalpog'istonning uchta qahramonlik dostoni - "Edige", "Sharyar" va "Koblan" tahlil qilindi. Ushbu asarlarni tanlash aynan shu dostonlar qoraqalpoq og'zaki an'analarida eng mashhur va keng tarqalganligi bilan bog'liq.

Ularning pedagogik salohiyatini aniqlash uchun tarkibni tahlil qilish usuli ishlatilgan, natijada olingan natijalarni sifatli talqin qilindi. Tarkibni tahlil qilish turli xil axloqiy toifalar, obrazlar, motivlar matnlarida paydo bo'lish chastotasini aniqlashga, shuningdek, tarbiyaviy ta'sir nuqtai nazaridan dostonlarning eng muhim qismlarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi.

Yosh avlodlarning axloqiy rivojlanishi uchun xalq madaniyatining ma'naviy boyligiga murojaat qilish muammosi ba'zi izlanuvchilarning asarlarida aks etgan [1,2,3].

Xudaybergenov N., Suhomlinskiy V., S. P. Tolstov, N. va boshqalarning asarlarida qoraqalpoq folklorini, shu jumladan epik afsonalarni to'plash va o'rganish masalalari ko'rib chiqilgan [4,5,6].

Volga va Ural mintaqalaridagi turkiyzabon xalqlarning qahramonlik eposining pedagogik imkoniyatlarini o'rganishga alohida e'tibor berildi [7].

Biroq, bugungi kunda qoraqalpoq dostonlaridan yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash vositasi sifatida foydalanishga bag'ishlangan maxsus ishlar juda kam. Ushbu tadqiqot mavjud bo'shliqni to'ldirish uchun mo'ljallangan.

NATIJA VA TAHLIL

"Edige", "Sharyar" va "Koblan" dostonlari matnlarini tahlil qilish ularda yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi uchun muhim bo'lgan axloqiy qadriyatlarning butun qatlamini ochib berishga imkon berdi.

Shunday qilib, asosiy qahramonlarning obrazlarida jasorat, mardlik, Vatanni himoya qilishga tayyorlik ideallari mujassamlangan. Ularning xatti-harakatlari o'z xalqiga g'amxo'rlik, adolat bilan to'la. Qahramonlar qaror qabul qilishda donolik va uzoqni ko'ra olish qobiliyatini namoyon etadilar, qiyinchiliklarni yengishda qat'iyatlilikni namoyish etadilar.

Dostonlar kattalarga hurmat, yoshlarga g'amxo'rlik, o'zaro yordam va kollektivizmni targ'ib qiladi. Shuningdek, ularda an'anaviy qoraqalpoq fazilatlarini - mehmondo'stlik, saxiylik, mehnatsevarlik ulug'lanadi.

Shunday qilib, qoraqalpoq qahramonlik dostoni yoshlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi uchun ulkan salohiyatga ega. Dostonlarning jasur, irodali, dono qahramonlari shaxsiy shakllanish jarayonida o'rnak bo'lishi mumkin. Epik afsonalarning syujetlari va axloqiy to'qnashuvlari yoshlarga o'z xalqining ma'naviy tajribasiga qo'shilish, an'anaviy axloqiy me'yorlar va tamoyillarni o'zlashtirishga imkon beradi.

Dostonlarni o'quv faoliyatining turli jihatlariga - sinf soatlari, darsdan tashqari tadbirlar, talabalar bilan suhbatlar va munozaralarga amaliy tatbiq etish alohida ahamiyatga ega. Bu yoshlarning o'z xalqi tarixi va madaniyatiga bo'lgan qiziqishini oshirishga, vatanparvarlik va fuqarolik tuyg'usini mustahkamlashga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Qoraqalpoq qahramonlik eposining salohiyatidan foydalanish zamonaviy sharoitda yosh avlodlarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi uchun yangi imkoniyatlar ochmoqda. Epik afsonalar xalqning an'anaviy madaniyatining bir qismi sifatida ajdodlarning axloqiy qadriyatlar haqidagi g'oyalarini yetkazadi, asrlar davomida ushbu qadriyatlarning mahsuli bo'lib xizmat qiladi.

Dostonlarning tasvirlari va syujetlariga murojaat qilib, yoshlar qahramonlarning motivlari va harakatlarini yaxshiroq tushunishlari, ularga hamdard bo'lishlari va o'zlarining axloqiy pozitsiyalarini rivojlantirishlari mumkin. Bu avlodlar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga, zamonaviy yoshlarni ichki madaniyatning chuqur qatlamlari bilan tanishtirishga imkon beradi.

XULOSA

Shunday qilib, qoraqalpoq xalqining qahramonlik dostoni yosh avlodning ma'naviy-axloqiy rivojlanishi uchun noyob pedagogik salohiyatga ega. Uni ta'lim muassasalarining tarbiyaviy ishlari amaliyotiga joriy etish talaba yoshlarni an'anaviy va ma'naviy qadriyatlar bilan tanishtirish, yuksak axloqiy shaxsiy fazilatlarni shakllantirish, shuningdek, vatanparvarlik va milliy o'zlikni anglash tuyg'usini mustahkamlashga imkon beradi.

REFERENCES:

1. ALAVUTDINOVA GANIEVNA, N. (2015). 20. ASIR ÖZBEK DİLBİLİMİNDE MORFOLOJİYE AİT GÖRÜŞLERİN ŞEKİLLENMESİNDE PROF. EYYÜP GULAMOV'UN YERİ. Turkish Studies (Elektronik), 10(12), 1-14.
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 1999. 168 с.
3. Дыренкова Н. П. Каракалпакский народный героический эпос. М.; Л.: Издательство АН СССР, 1948. 182 с.
4. Косырев Н. И. Эпос и этнопедагогика. Уфа: Издательство БГПУ, 2002. 152 с.
5. Alavutdinova, N., & Abdurahmonova, M. Ijodiy fikrlash ko 'nikmasini shakllantirish muammolari. O 'ZBEKIST, 87.
6. Atadjanova, M. A. (2016). Animatic mythology and its functional nature in the current Uzbek prose. Молодой вчений, (1), 290-294.
7. Khasanova, G. (2023). Some Considerations on Nonverbal Communication (No. 11076). EasyChair.
8. Xudaybergenov Nursultan, "Hozirgi zamon qoraqalpoq she'riyatini g'oyaviymavzuli badiiy-estetik jihatlari", O'zDSMI Nukus filialı 2 kurs talabasi, <https://doi.org/10.5281/zenodo.7583185>
9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. К.: Рад. школа, 1974. 288 с.
10. Толстов С.П. Древний Хорезм. М.: Московский рабочий, 1948. 343 с.
11. Karimova, V. M., & Akramova, F. A. (2000). Psixologiya (ma'ruzalar matni). Nodira ALAVUTDINOVA, Muqaddas ABDURAHMONOVA.
12. Ушинский К. Д. О нравственном элементе в русском воспитании. М.: Учпедгиз, 1990. 39 с.